

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 316.42.001.76(477)

Більська О.В.
кандидат економічних наук, доцент,
здобувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровського державного технічного університету

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОГО ІННОВУВАННЯ ЗА ЙОГО РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ

Обґрунтовано науковий погляд на суспільний поступ як процес поєднання у виробництві таких динамічних характеристик як функціонування і розвиток. Відпрацьовано гіпотезу, за якою при дотриманні всіх необхідних норм та співвідношень, а також принципів справедливості, цивілізаційності і соціальності в ланцюгу «виробництво – розподіл – обмін – споживання – виробництво» соціально-економічна система буде раціонально функціонувати і розвиватися. До інтерпретації змін траєкторії функціонування і розвитку економічної системи залучено теорію катастроф. Здійснено прискіпливий аналіз усіх наявних структур суб'єктів, інститутів та інституцій економіки, які сформувалися і діяли впродовж 1990 – 2015 рр. на національних теренах за різними аттракторами, і встановлено зону найбільш прийнятної співвідношення макропоказників за результатами господарювання, зорієнтованість на яку запропоновано в якості методологічної бази соціального інновування. Виокремлено як більш-менш прийнятну зону дії структур-атрактора, який визначився домінуванням доходів бізнесу за специфічною пропорцією до доходів населення і держави.

Ключові слова: соціальні інновації, інновування, результативність, методологія, оцінка, прогноз, перспективи.

Бильская О.В. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ СОЦИАЛЬНОГО ИННОВИРОВАНИЯ ПО ЕГО РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ

Обоснованно научный взгляд на общественный прогресс как процесс объединения в производстве таких динамических характеристик как функционирование и развитие. Отработано гипотезу, согласно которой при соблюдении всех необходимых норм и соотношений, а также принципов справедливости, цивилизованности и социальности в цепи «производство - распределение - обмен - потребление - производство» социально-экономическая система будет рационально функционировать и развиваться. К интерпретации измененной траектории функционирования и развития экономической системы привлечено теорию катастроф. Осуществлен тщательный анализ всех имеющихся структур субъектов, институтов и институций экономики, которые сформировались и действовали на протяжении 1990 - 2015 гг. на национальных просторах по разным аттракторам и встановлено зону наиболее приемлемого соотношения макропоказателей по результатам хозяйствования, ориентированность на которые предложено в качестве методологической базы социального инновирования. Выделено более или менее приемлемую зону действия структур-аттрактора, который определился доминированием доходов бизнеса за специфической пропорцией к доходам населения и государства.

Ключевые слова: социальные инновации, инновирование, результативность, методология, оценка, прогноз, перспективы.

Bilskaya O.V. METHODOLOGICAL APPROACH TO ASSESSING SOCIAL INNOVATION BY ITS EFFECTIVENESS

The scientific view of social progress as a process of combination in the production of such dynamic characteristics as functioning and development is substantiated. A hypothesis is worked out, in which the socio-economic system will function rationally and develop in compliance with all necessary norms and ratios, as well as the principles of justice, civilization and sociality in the chain "production – distribution – exchange – consumption – production". The theory of disasters is involved in interpreting the changes in the trajectory of the functioning and development of the economic system. A thorough analysis of all existing structures of the subjects, institutes and institutions of the economy that was formed and operated during the period 1990-2015 on national territories by different attractors was carried out, and the zone of the most acceptable ratio of macroeconomic indicators according to the results of management, the orientation on which is proposed as the social innovation introduction process. Is singled out as more or less acceptable zone of activity of attractor structures, which was determined by the domination of business income by a specific proportion to the income of the population and the state.

Keywords: social innovations, the social innovation introduction process, effectiveness, methodology, estimation, forecast, prospects.

Постановка проблеми. За всіма канонами соціально орієнтованого розвитку соціальні цінності мали б урешті-решт перебраться на себе на національних теренах регулятивну функцію щодо визначення напрямків економічної діяльності. Між тим, при нібито відсутності проявів абстрагування від домінантності соціального в системі реформаційних перетворень наявний потенціал забезпечення суспільного розвитку все більше обмежується соціальними чинниками, що гальмує економічне зростання. Мова йде про виділення все зростаючого обсягу коштів зведеного бюджету країни на виконання соціальних зобов'язань держави. Подібна ситуація вимагає

масштабного перерозподілу доходів суб'єктів економіки, що стримує активність бізнесових структур суто в економічній і інвестиційних сферах. При цьому суттєво не змінюється і добробутний стан переважної частини населення. Аксиоматичність положень щодо ефективного власника в ринковому середовищі не віднайшла достатнього підтвердження в національному просторі. З позицій цих узагальнень певного оптимізму надає проголошений більшістю європейських країн наприкінці ХХ ст. курс на становлення інноваційної економіки. Беззаперечно, втілення моделі інноваційного оновлення економіки країни в умовах вичерпності можливостей

екстенсивного соціально-економічного розвитку є ключовим аспектом вирішення багатьох викликів сьогодення. Проте, ті інноваційні перетворення, які мають місце у сучасній економіці, пов'язуються у своїй більшості з техніко-технологічними змінами у виробництві. Вивчення ж реалій розвинених країн, які торують шлях соціалізації економіки, приводить до висновку, що інноваційне середовище формується не тільки під потреби техніки і технології, а й завдяки соціальним інноваціям. В зв'язку з цим закономірним процесом сприймається активізація наукових досліджень щодо соціального інновування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До наукових розвідок в напрямку соціального інновування активно підключилися вчені різних галузей української науки, а саме Л. Федулова [1], Л. Бойко-Бойчук [1], Е. Кучко [2], Л. Антонюк, О. Новікова, О. Воловодова [3], Е. Кучко [4], О. Набатова [5], І. Терон [6] та ін. Але запропоновані ними розробки формувалися в період здійснення радикальних трансформацій в національній економіці і мають достатній спектр теоретичних і методологічних розбіжностей щодо їх сутності і джерельної бази. До того ж, практично відсутні теоретико-методологічні праці щодо результату і результативності конструювання й впровадження соціальних інновацій. Як наслідок прийняті до реалізації програми соціального інновування урешті-решт виявляються неспроможними за закладеними у них потенціями впливу адекватно реагувати на допущені деструктивні аспекти в забезпеченні соціальної динаміки. Ці реалії свідчать на користь того, що питання реалізації державою свого соціального призначення через соціальні інновації є настільки організаційно складними, що деякі з них потребують наукового упорядкування в контексті змістовного наповнення, а також витоків формування та технології й результативності здійснення.

Постановка завдання. Керуючись нагальними вимогами посилення соціальної компоненти в забезпеченні суспільної динаміки нами в межах даної статті було поставлено завдання визначитися з результатом соціального інновування та наслідками господарювання, які у сукупності репрезентували б прийнятність отриманих суб'єктами економіки доходів в контексті забезпечення розширеного відтворення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд, адекватно часу було б доцільно ідентифікувати соціальні інновації на макрорівні з рішеннями, здатними більш раціонально змінити безпосередньо чи опосередковано вибірково зафіксовані інститути в різних секторах національної економіки країни на відповідному етапі соціалізаційних перетворень з обов'язковою позитивізацією добробутних позицій індивідів або домогосподарств [7]. Інновації соціального характеру як свідомо організовані нововведення для забезпечення відповідних змін щодо посилення соціальної мобільності в країні загалом потребують централізованого ініціювання для створення мотиваційного поля і контролю змін у бажаному напрямі. Але для здійснення реальної практичної діяльності щодо управління соціальним інновуванням такого загального висновку недостатньо.

Будь-яке суспільство тяжіє до змін, унаслідок яких формуються досить різноманітні і, що головне, різноякісні й різнопорядкові структури. Це природно, оскільки соціальна система, якою є суспільство, сама по собі не може бути одномірною в силу поєднання неоднорідних частин, які хоча структурно взаємопов'язані й функціонально взаємозалежні тим не менше за однакових умов змінюються по-різному.

Звісно йдеться про зміни у складі, структурі, функціях та внутрішніх системних відносинах. Як би там не було, але в одному випадку соціальна система не входить від змін в глобальні перетворення, а в іншому проходить через суспільні потрясіння з утвердженням нових способів життєдіяльності. Мабуть не тільки сучасники, а й попередники у своїй переважній більшості прагнули змін позитивного характеру та ще й із соціальним підтекстом. Отже, при погляді на суспільний поступ як процес формування підвалин добробуту формою розв'язання часових суперечностей між продуктивними силами і виробничими відносинами є реалії утворення й руйнування раціонально упорядкованих структур у динамічних соціально-економічних системах.

У сучасний період найбільшого переструктурування потребує виробництво як процес створення благ, необхідних для задоволення різноманітних потреб людини, і як відтворення самого життя людей шляхом забезпечення їх засобами до існування, а також реалізації і розвитку їх різнопланових здібностей, оконтурених людським потенціалом.

У контексті наведених положень і передбачень зацікавленість викликає поєднання у виробництві таких динамічних характеристик як функціонування і розвиток. Якщо вести мову в площині категорії функціонування, то з ним пов'язується теза про постійний повтор фаз виробництва. Передусім зауважимо, що люди ніколи не припинять виробництво матеріальних благ навіть на найкоротший термін, оскільки їм у кожний конкретний відтинок часу потрібна не тільки певна, а й постійно зростаюча їх маса у вигляді продуктів харчування, інших предметів особистого споживання, а також різних послуг. І точно так, як суспільство не може перестати споживати, воно не може припинити виробництво. Але є необхідність виділити і інший зріз безперервності виробництва. У принциповому плані мова йде про такий імператив забезпечення безперервності виробництва, як необхідність перетворення певної частини виробленого продукту в елементи нового виробничого циклу або засоби виробництва. Безперервний процес поновлення предметів особистого споживання та засобів виробництва ідентифікується з процесом відтворення, який може бути неповним, простим і розширеним. Таким чином, основною особливістю функціонування виробництва є не тільки наявність а, більш того, наростання кількісних змін, які і створюють передумови для його переходу на новий якісний рівень з забезпеченням вищої ефективності цього процесу. Зрозуміло, що перехід стадії функціонування на вищий рівень відтворює рух до стану вищої здатності виробничої системи щодо спроможностей забезпечення добробуту членів суспільства. Якщо спробувати завершити цей логічний ланцюжок, то, вочевидь, спрямовані на поліпшення зміни за своєю етимологією є ні чим іншим, як соціалізаційним удосконаленням.

За тими підходами, що склалися на сьогодні та відтворені у фаховій літературі, будь-який факт удосконалення інтерпретується як розвиток. Знаний вітчизняний учений С. Мочерний розвиток економіки пояснює як «... закономірний процес кількісно-якісних змін у межах економічної системи, її перехід у нову якість, досконалішу форму» [8, с. 283].

Керуючись наведеними положеннями, можна висловити гіпотезу, за якою при дотриманні всіх необхідних норм та співвідношень, а також принципів справедливості, цивілізаційності і соціальності в ланцюгу «виробництво – розподіл – обмін – спо-

живання – виробництво» соціально-економічна система буде раціонально функціонувати і розвиватися. Постає питання щодо методологічної основи представлення й виміру як виокремлених процесів, так і соціального інноваційного ланцюгу.

Методологічною конструкцією, якої ми дотримуємося у цьому сенсі, є проекція статистичних даних, які відтворюють результати функціонування, розвитку та інноваційного економічних систем чи системи, яка формувалася впродовж років незалежності України, на інформаційне поле змін фінансово-добробутних спроможностей суб'єктів економіки. Як стверджують фахівці: «кількісним відтворенням категорії функціонування соціально-економічної системи» слугують темпи зростання та приросту валового внутрішнього продукту або національного доходу» [9, с. 28], а «розвиток» визначається «їх середнім виробництвом на душу населення» [10, с. 18, 19].

За цими констатуючими, але до певної міри абстрактно-теоретичними висловлюваннями важливо побачити і реальні показники чи то їх поєднання, що відтворюють відповідні зміни у функціонуванні та розвитку за умови проходження трансформаційних перетворень.

Нами вже досить тривалий час (2008–2016 рр.) здійснюється пошук наукового підґрунтя для утвердження переконливих методологічних позицій щодо переформатування сфер соціального інноваційного процесів функціонування і розвитку національної економіки. Розуміючи, що віднайти кінцеве і єдине вірне рішення щодо індикації впливу на суспільний розвиток неможливо, ми тим не менше впевнені у тому, що для нефінансових корпорацій його можна відслідковувати в найближчій перспективі за темповим показником «інвестиції в основний капітал», а для домогосподарств – за змінами «роздрібного товарообороту». Ми вважали також за необхідне залучити до інтерпретації змін траєкторії функціонування і розвитку економічної системи теорію катастроф. Ті множини, які характеризують очевидні і не розкриті в дослідженнях зміни параметрів системи в цій теорії, прийнято називати атракторами. За тими підходами, які склалися на сьогодні за атрактор сприймається «... відносно сталий стан системи або певних її елементів, який ніби притягує до себе всю множинність траєкторій системи, що визначаються різними початковими умовами» [11, с. 28]. Втрату системою керованості чи стійкості, як і набуття нею певних елементів керованості, можна пояснити її переходами із зони тяжіння одного атрактора до іншого. Законмірно постає досить важливе в методологічному та практичному контексті питання щодо встановлення атрактора рестабілізації національної економіки на конкретному часовому проміжку.

Досить прискіпливий аналіз усіх наявних структур суб'єктів, інститутів та інституцій економіки, які сформувалися і діяли впродовж 1990–2015 рр. на національних теренах за різними атракторами, дозволив стверджувати про індиферентність до змін результатів функціонування і розвитку системи таких з них, як рівень роздержавлення, соціальний захист і соціальна допомога, результати вторинного розподілу доходів, доходи населення, прибутки бізнесових структур, ресурсовикористання тощо.

Якщо звернути увагу на суспільні інститути й інституції, які окреслюють процес досягнення спільних або загальних цілей, то можна стверджувати про наявність у суспільстві особливих інституційних установ, пов'язаних з цінностями. Кожне суспільство характеризується певною властивою саме

йому гамою цінностей. У розвиненому суспільстві, а саме таке ми розглядаємо, люди спільно мають брати участь у матеріальному виробництві і сумірно їх участі в ньому розподіляти дохід між собою. Власне отриманий кожним учасником дохід являє собою частку в первинному розподілі матеріальних благ. Якщо врахувати, що сам розподіл здійснюється за ринкових умов з об'єктивною і неупередженою оцінкою вкладу кожного у виробництво, то природно припустити отримання кожним учасником «точного» еквіваленту благ в перерахунку на уособленого виробника. Таке твердження стосується всіх без винятку незалежно від того, яку форму має вклад: а саме землі, сировини, капіталу чи праці. Заробітна плата повинна забезпечити задовільне існування робітників, прибутки – накопичення капіталу для розширеного відтворення, сплата податків і зборів – розвиток і підтримання продуктивних здатностей людини, підтримання непрацюючих унаслідок різних об'єктивних обставин членів суспільства.

На наш погляд, найбільш інформативними у цьому контексті слід визнати показники питомої ваги доходів суб'єктів економіки відносно ВВП. Розгляд саме співвідношення між доходами суб'єктів економіки з позиції механізму атракції як результату цілеспрямованого реформування відтворює характер завдання переведення системи із зони тяжіння вихідного пучка атракторів у поле тяжіння нового, сформованого в результаті ринкових трансформацій як реакція на них. Маючи інформацію про варіанти розподілу доходів, які були реалізовані за роки незалежного господарювання, можна прогнозувати дрейф системи в зоні дії того чи іншого атрактора або перехід у зону впливу нового його формату і структури. При цьому потенціал щодо зміни атракторів, нагромаджується всередині системи і визначається мірою задоволення індивідуальних інтересів.

Вивчаючи реалії і результати переходу економічної системи з одного стану в інший чи від зони тяжіння одного атрактора до іншого, слід обов'язково піддати діагностиці порогові значення параметрів й динаміку наближення до них за окремими сферами економіки та життєдіяльності суспільства й системи в цілому. До порогових значень ми відносимо ті параметри функціонування й динамічного руху системи, які мали місце під час зміни системою траєкторії розвитку або атрактора. З науково-методичної позиції зацікавленість у таких діях викликана існуванням реальних фактів сприйняття і несприйняття зовнішніх впливів, збереження і втрати економічної системою між пороговими значеннями певних якостей соціальності. Орієнтація на них дозволила б прогнозувати можливі напрями дрейфу системи і масштаби змін в її параметрах за рахунок соціального інноваційного. Вважаємо, що не буде помилкою передбачення щодо порогових значень параметрів у зоні дії атрактора як зон нагромадження і вирішення суперечностей, що і дозволяє системі перейти на інший рівень функціонування. Якщо в міру можливого більш детально дослідити сутність змін у межах зон дії атракторів та проходження індикаторами порогових значень, то можна передбачити зміну механізму управління і якості управлінських впливів. Є всі підстави вважати, що управлінська поведінка до межі і за межею зон дії атракторів докорінно різниться. Виникає питання, чи можна визначитися з характером сукупних змін індикаторів, які чинять тиск на систему в цілому і примушують її застосовувати адаптивні механізми і переструктуруватися в управлінських діях?

Проведені нами дослідження і численні ситуативні моделі варіантів функціонування й розвитку економіки України впродовж 1990–2015 рр. не дають підстав сумніватися в цьому. Ті висновки, які можна зробити на підставі пучків індикаторів, що діють у зонах різних атракторів, як і під час зміщення домінуючого атрактора, надають підстави для виокремлення системних передумов подібних змін продуктування пропозицій щодо включення їх до реформацийних заходів сьогодення. З позицій такого бачення розвитку наукових підвалин діагностики економічної системи нами було згруповано індикатори в пучки деструкцій та здобутків з метою системного сприйняття реалій проходження порогових значень блоками індикаторів. Подібні інструментальні дії дозволили виокремити як більш-менш прийнятну зону дії структур-атрактора, який визначався домінуванням доходів бізнесу пропорційно до доходів населення і держави за таким характером – 1 : 0,79 : 0,58. Тяжіння до виокремленого на часовому проміжку 2000–2006 рр. структур-атрактора супроводжувалося порівняно більш плідними зусиллями стосовно покращення стану факторів виробництва, зміні на краще результатів використання виробничих ресурсів і поліпшенням соціальних позицій населення. Є підстави запропонувати гіпотезу, що саме перевищення на 20,0 % доходів бізнесу над доходами працюючих за наймом членів домогосподарств є мірою, яка стабілізує всі процеси в соціально-економічній сфері і сприймається всіма суб'єктами економіки як відносно справедлива. Метою наведення нами всіх цих фактів є прагнення об'єктивувати ситуацію і виведенню науково-практичної думки на шлях конструктивних реалій, спроможних активізувати роботу щодо поліпшення соціально-економічних результатів господарювання шляхом соціального інновування.

Висновки з проведеного дослідження. Можна дискутувати з приводу необхідності зорієнтованості менеджменту державного управління і місцевого самоврядування в соціальному інновуванні на формат показників господарювання і розподілу за ними доходу між суб'єктами економіки з дотриманням принципу їх достатності для розширеного відтворення. Але система розподілу і перерозподілу валової доданої вартості, яка за своїми результатами робить господарюючих суб'єктів постійно відчувачими нестачу ресурсів у задоволенні потреб, має бути замінена такою, в якій би вони стали спроможними вирішувати самостійно більшість життєво важливих проблем. Безумовно, приведені доводи не повною мірою описують весь спектр можливих пози-

тивних соціально-економічних результатів від впровадження виокремленого співвідношення у розподілі ВВП між суб'єктами економіки в регуляторну практику соціального інновування. Проте виокремлення специфічних за результатами господарювання періодів містить багато інформації, необхідної для формування теоретико-методологічної платформи системного оновлення соціально-економічної політики і виходу в припустимих межах дійсно на утвердження соціальності в суспільстві. Для осмислення позитивів тої чи іншої зони поєднання соціальних і економічних аспектів функціонування і розвитку національної економіки потрібно врахувати більш поширену низку можливих результатів соціально-економічного характеру за наслідками господарювання за якомога більший період часу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Федулова Л.І. Соціальні інновації в системі соціально-економічних відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2008_3/60-74.pdf.
2. Бойко-Бойчук Л. Поняття «соціальна інновація»: типи визначень, приклади застосування / Л. Бойко-Бойчук // Наука і інновації. – 2009. – № 5. – С. 94-99.
3. Соціальні інновації: концептуальні підходи, можливості розвитку та запровадження: наук. доп. / В.П. Антонюк, О.Ф. Новикова, О.В. Воловодова та ін. – Донецьк: Ін-т економіки промисловості НАН України, 2010. – 102 с.
4. Кучко Е.Е. Социальные инновации: подходы к определению и классификации / Е.Е. Кучко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. – № 9(41). – 2011. – С. 27-33.
5. Набатова О. Социальные инновации: понятие, виды, субъекты / О. Набатова // Вісник Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого. – 2011. – № 6. – С. 58-66.
6. Терон І. Соціальні інновації у процесах модернізації соціально-трудоу відносин / І. Терон // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20. – Ч. II. – С. 57-66.
7. Більська О.В. Соціальні інновації: сутність, джерельна база та особливості формування / О.В. Більська // Причорноморські економічні студії : науковий журнал. – 2017. – Вип. 16. – С. 28-31.
8. Мочерний С. Розвиток економіки / С. Мочерний // Економічна енциклопедія : у 3 т. – Т. 3. / С.В. Мочерний (відп. ред) [та ін.]. – К. : Академія, 2002. – 952 с.
9. Экономическая теория национальной экономики и мирового хозяйства (политическая экономия) : учебник / под ред. А.Г. Грязновой, Т.В. Чечелевой. – М. : Банки и биржи ; ЮНИТИ, 1998. – 326 с.
10. Якість економічного зростання / В.Томас, М.Дайламі, А.Дарешвар [та ін.]. – К. : Основи, 2002. – 350 с.
11. Білоус В.С. Синергетика та самоорганізація в економічній діяльності : навч. посіб. / В.С. Білоус. – К. : КНЕУ, 2007. – 376 с.